

# Från frö till planta

Vi har en kort sommarsäsong i vårt land. Genom att förkultivera, dvs starta odlingen inomhus, förbättrar vi utsikterna för en tidig och lång blomnings- och skördeperiod utomhus. Det gäller såväl odling i kruka och låda som i rabatt och trädgårdsland.

Många av våra välkända och populära ett-åriga sommarblommor, grönsaker och örtkryddor måste först sås inomhus för att hinna blomma och ge skörd. Fördelen med förkultivering av olika plantor till köksväxtlandet är även att vi får plantor som står emot angrepp av skadedjur bättre och att de har ett försprång före ogräset.

Fönsterbrädan är den vanligaste platsen för våra frösådder, men många har ett särskilt utrymme där de ostört kan hålla på med förkultivering och plantuppdragning. För sedan småplantorna växa till sig i växthus eller bänkgård brukar resultatet bli mycket bra.

Ett par lådor med sådder kräver inte så stort utrymme, men längre fram när plantorna måste skolas och glesas kan det behövas gott om plats.

## Lysrör förstärker solljuset

Ljus är viktigt för en lyckad odling. Dålig tillgång på ljus eller fel sorts ljus, oftast i kombination med hög temperatur, ger långa, gängliga och bleka plantor i stället för låga, kompakta med mörkgrön färg. Lysrör är utmärkta som konstgjort ljus och kan kopplas till en timer inställd på 10–12 timmar. Lysrör kan hänga alldeles ovanför plantorna utan att ge brännskador på bladen. En viss värme bildas dock, var därför uppmärksam på

vattningen. De energisnåla LED-lamporna fungerar också bra som växtbelysning.

Ställ gärna sålådor och krukor på något vitt underlag, t ex frigolitskivor, eftersom vit färg reflekterar ljuset.

Var noga med att glesa plantorna när de kommit upp och fått sina karaktärsblad, plantor som måste konkurrera om ljuset växer snabbt i höjden.

Så inte för tidigt! Alltför tidig sådd leder till rända plantor och överfulla fönsterbräddor. Ju längre fram på våren vi kommer, desto snabbare går utvecklingen från sådd till färdig planta. Många gånger hinner de senare sådderna ikapp de första och då oftast med bättre kvalitet på plantorna.

## Jord, substrat, vattning

**Såjord** är en svagt gödslad jord, avsedd för sådd. Fyll lådorna/krukorna nästan helt fulla och tryck till jorden. Vattna igenom lådorna före sådd. Använd kanna med stril och vattna ovanifrån eller ställ lådorna i t ex en tvättho och låt dem suga vatten underifrån. Låt sedan stå några timmar så hinner jorden sätta sig innan det är dags att så.

Perlite är grovmalen lavamassa, vit i färgen, lätt och porös och används för att blanda i jord och för täckning av jordytan i krukor och lådor. **Perlite** finns ofta iblandad i såjord och tillför då luft och håller fukten.

Lägger man ett lager perlite på jordytan blir det ljust, avdunstningen minskar och det bildas inga alger.

**Vermiculite** framställs genom upphettning av glimmer. Materialet binder en del näring, främst kalium. Vermiculite används på samma sätt som perlite.

**Sand** i ett tunt lager på jordytan minskar avdunstningen och förhindrar algbildning.

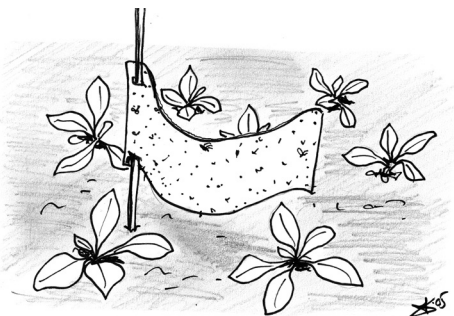
**Torvbriketter** är hårdpressad torv som hålls samman av ett nät, och de läggs först i blöt så att de sväller upp, innan man sår frön eller sätter småplantor eller sticklingar i dem. Torvkrukor kan man använda på samma sätt. Plantrötterna tränger genom briketter och torvkrukor som därför planteras ut som de är, men de bör vara väl genomrotade och materialet ordentligt uppmjukat. Torvkrukor ska placeras någon centimeter under jordytan vid utplantering för att undvika att kanten torkar ut och drar ut fukten från krukorna.

## Sådd och uppkomst

Ett frö består av skal, frövit och grodd. Frövit utgör energin tills bladen sticker upp ur jorden och kan utnyttja solljuset. Ett litet frö har liten mängd frövit och kan snabbt förbruka energin om vi stoppar ned fröet för djupt i jorden. Små frön fördelas jämnt över jordytan och täcks mycket tunt, ibland inte alls.

Större frön kan placeras på jordytan och tryckas ned i jorden med hjälp av spetsen på en pinne eller en blyertspenna. Man kan även göra små hål i jordytan, plocka fröet ett och ett med den fuktade spetsen av pinnen och stoppa ned fröet med ett par centimeters avstånd. Sk sådosor är också användbara.

Sådd kan ske som bred- eller radsådd i låda eller direkt i krukorna. Sår man direkt i



Gula klisterrmsor nedstuckna bland småplantorna fångar sorgmyggor. Angrepp av sorgmyggan kan ske bland småplantor och sticklingar inomhus.

krukorna med ett eller ett par frön slipper man skolning. En del växtslag kan sås och planteras ut i "tussar". Vid sådd av lobelia kan man t ex blanda frö av kant- och hänglobelia på ett fat, doppa spetsen av en penna i fröblandningen och placera på jordytan, och sedan nästa "frötuss" någon cm ifrån. Persilja, plocksallat, gräslök, citrongräs, många prydnadsgräs och eterneller, strandkrassing, atlasblomma och sommarslöja går utmärkt att förkultivera i tussar i krukorna eller brätte.

Täck sådden med fiberduk eller en glasskiva eller ställ krukorna i ett sk miniväxthus (plastlåda med genomskinligt lock). Under själva groningen är hög temperatur, 20–21°, viktigast. Inspektera helst dagligen sålådorna. Så snart lite grönt sticker upp ska de placeras så ljust som möjligt för att inte bli långa och gängliga.

Vattna sådder och småplantor med en stänkflaska eller spayflaska – försiktigt i början så inte fröna flyter ihop och lägger sig i ett hörn.

Var noga med etiketteringen. Tomma fröpåsar i sålådor och krukorna blir fort blöta och oläsliga. Etiketter av plast eller trä finns att köpa i storförpackning. Som märkpenna är blyerts bäst.

## Underlätta sådden

För att underlätta sådden och få de små fröna jämnt fördelade över jorden går det utmärkt att använda en tom kryddbuk med hål i innerlocket. Blanda fröet med socker eller fin sand och så ut tunt över jordytan.

Pelleterat frö är runda kulor där man bakat in fröna för att göra dem jämnstora och hanterbara. Man slipper dessutom den statiska elektricitet som gör att små frön häftar vid varandra och blir svåra att så ett och ett. Pelleterade frön är ofta färgade och därmed lättare att se på jordytan. Pelleterade frön täcks aldrig, man trycker fast dem på jordytan och ser till att fukten är tillräcklig för att lösa upp inbakningen så att groningsprocessen kommer igång. Sallat, palsternacka, vissa morots- och purjolökssorter, blomstertobak, mattram, petunia och grusnejlika finns som pellets. Hållbarheten är sämre än hos naket frö; de bör inte sparas år från år. Färdiga s k **såband** att lägga ut i raderna är också ett enkelt sätt att få plantorna på perfekt avstånd till varandra. Finns för kulturer som morot och dill.

## Specialbehandling av vissa frö

För att påskynda groningsprocessen kan man hos vissa växtslag behandla fröet på olika sätt före sådd.

**Blötläggning** av fröet, antingen i vatten eller i fuktat hushållspapper från ett par timmar upp till ett dygn beroende på växtslag, mjukar upp fröskalet och fröet gror snabbare. Det är en lämplig metod för exempelvis luktärt och krasse, tomat, paprika och persilja samt växthusgurka.

**Ljusgroende** frön får man inte täcka med jord efter sådd. De är oftast mycket små och strös försiktigt ut i ett tunt lager på fuktig jordyta och vattnas fast med en duschflaska. Selleri, begonia, sommarslöja, flitiga

Lisa, lobelia, salvior, blomstertobak och silverek är ljusgroende. Även frön av ageratum och lejongap bör helst inte täckas med jord efter sådd. Sand, perlite eller vermiculite släpper däremot igenom ljuset och kan strös i ett tunt lager över sådden.

**Köldbehandling** av sådd gäller för till exempel lavendel, ramslök, kvanne, viol och jätteverbena. Ställ sålådorna svalt, lätt frost till +5°, i ungefär två veckor och placera den därefter i värme.

## Skolning och krukning

Vid sådd i låda skolas plantorna om när det börjar bli trångt i sålådorna och plantornas blad vidrör varandra. Till skolning kan man använda antingen såjord eller planteringsjord. Skolning kan ske i låda, brätte eller kruka. Inkrukning är det sista momentet och då är det lämpligt med planteringsjord i krukorna.

Många växter mår bra av att krukans om flera gånger, rotutvecklingen stimuleras. Andra växtslag, t ex gurka och squash, har känsligt rotsystem och bör därför sås direkt i kruka där de får stå och växa till under hela kulturtiden.

Hantera småplantorna varsamt vid skolning och glesning så att de inte går av. Lossa plantorna och lyft försiktigt upp dem, nyp av för långa rötter, gör ett hål i jorden, stoppa ned den lilla plantan och tryck till lätt. Blyertspennor eller speciella skolningspinnar underlättar arbetet.

Plantor med lång kulturtid inomhus behöver extra tillskott av näring. I de små krukorna och lådorna, där jorden fort torkar ut, måste vi vattna ofta och därmed lakas näringen så småningom ut. Vattna med flytande näringslösning ett par gånger mot slutet av plantuppdragningen. Flytande gödselmedel är lätt att dosera och vattna ut.

## Odling i plantbrätten

Med brätten menas rektangulära eller kvadratiska plastplattor med krukor (kuber/celler/plugg) som sitter ihop, och det finns ett flertal olika storlekar.

Fördelarna är flera. Det går åt mindre jord, många plantor rymms på liten yta, brätterna är smidiga att hantera och plantorna får ett bra rotsystem.

Ett brätte går att använda för direktsådd, skolning och inkrukning. Blommor och grönsaker, som man vanligtvis direktsår ute, går utmärkt att förkultivera i brätte. Både blommande och ätliga arter och bönor liksom krasse kan man förkultivera ett par veckor med några frön i varje kruka eller plugg.

Var noggrann vid påfyllning av jord i brättets krukor. Med en hård borste kan man fördela jorden jämnt. Brätterna placeras helst fritt från underlaget så att plantornas rötter inte växer fast. Vid plantering trycker man ut plantorna från undersidan med ett finger eller en pinne, ibland går det att dra upp dem.

## Topping

En del blommor toppas för att bli kompakta och väl förgrenade, t ex pelargon, petunia, husarknappar, palettblad och luktärt. Mjuk topping innebär att man försiktigt nyper av de yngsta yttersta bladen på alla skott. Blomstarten fördröjs med ett par veckor.

Kryddväxter, exempelvis basilika och citronmeliss, kan också behöva toppas och det fortsätter man sedan med hela sommaren. Att kontinuerligt nypa av toppar och blad är ett naturligt sätt att skörda kryddorna.

## Avhärdning

Plantor som stått inne i varm och ombonad miljö måste avhärdas innan de kan planteras ut. Lådorna med plantor ställs ut i halvskugga på dagarna och tas in på nätterna. En veckas avhärdning brukar räcka, men hotar nattfrost första veckan efter utplantering måste plantorna täckas med t ex fiberduk.

Utgå från utplantering i början av juni, någon vecka tidigare i sydligaste Sverige.

*Text: Annica Larsdotter*

*Illustration: Inger Ekrem*

### Såtidtabell

**Tidig sådd** (slutet av feb – mitten av mars): pelargon, ageratium, heliotrop, sommardahlia, lavendel, jätteverbena, kronärtskocka, kardon, tomat, paprika, chilipeppar.

**lite senare** (från mitten av mars): blomstertobak, lobelia, luktärt, petunia, pysslingkrage, påfågelblomster, tagetes, zinnia, purjolök, selleri, mejram.

**under april:** aster, sommarrudbeckia, lejongap, japansk humle, husarknappar, kålväxter, sallat, basilika.



RIKSFÖRBUNDET  
SVENSK TRÄDGÅRD

Nytorpsvägen 34, Box 2966, 187 29 Täby, tel 08-792 13 15, [www.tradgard.org](http://www.tradgard.org)